

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 3 oktober 2019*

”Begäran om förhandsavgörande – Direktiv 93/13/EEG – Avtal som ingås med konsumenter – Oskäliga avtalsvillkor – Hypotekslån som är indexerat mot en utländsk valuta – Avtalsvillkor om hur växlingskursen mellan valutorna ska fastställas – Rättsverkningar av att ett avtalsvillkor fastställts vara oskäligt – Möjlighet för domstolen att avhjälpa oskäliga avtalsvillkor med tillämpning av allmänna civilrättsliga bestämmelser – Bedömning av konsumentens intresse – Avtalet består utan de oskäliga avtalsvillkoren”

I mål C-260/18,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Sąd Okręgowy w Warszawie (Regiondomstolen i Warszawa, Polen), genom beslut av den 26 februari 2018, som inkom till domstolen den 16 april 2018, i målet

Kamil Dziubak,

Justyna Dziubak

mot

Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidigare Raiffeisen Bank Polska SA,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Prechal (referent) samt domarna F. Biltgen, J. Malenovský, C.G. Fernlund och L.S. Rossi,

generaladvokat: G. Pitruzzella,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Kamil och Justyna Dziubak, genom A. Plejewska, advokat,

* Rättegångsspråk: polska.

- Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidigare Raiffeisen Bank Polska SA, genom R. Cebeliński och I. Stolarski, radcowie prawni,
  - Polens regering, genom B. Majczyna, i egenskap av ombud,
  - Förenade kungarikets regering, genom S. Brandon, i egenskap av ombud, biträdd av A. Howard, barrister,
  - Europeiska kommissionen, genom N. Ruiz García och M. Siekierzyńska, båda i egenskap av ombud,
- och efter att den 14 maj 2019 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 1.2, 4, 6.1 och 7.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Kamil och Justyna Dziubak (nedan kallade låntagarna) och å andra sidan Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidigare Raiffeisen Bank Polska SA (nedan kallad Raiffeisen). Målet gäller påstått oskäliga avtalsvillor innehållande en indexeringsmekanism som använts i ett avtal om hypotekslån vilket indexerats mot en utländsk valuta.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 I trettonde skälet i direktiv 93/13 anges följande:

”Sådana författningsföreskrifter hos medlemsstaterna som direkt eller indirekt reglerar villkoren för konsumentavtal antas inte innehålla oskäliga villkor. Därför förefaller det inte nödvändigt att villkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter och principer eller bestämmelser i internationella konventioner som medlemsstaterna eller gemenskapen har tillträtt underkastas bestämmelserna i detta direktiv. I det avseendet omfattar uttrycket ’bindande författningsföreskrifter’ i artikel 1.2 även regler som enligt lagstiftningen gäller mellan de avtalslutande parterna om inget annat har avtalats.”

- 4 I artikel 1.2 i direktivet föreskrivs följande:

”Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter samt bestämmelser eller principer i internationella konventioner som medlemsstaterna eller gemenskapen har tillträtt, särskilt inom transportområdet, är inte underkastade bestämmelserna i detta direktiv.”

- 5 I artikel 4 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 7 skall frågan om ett avtalsvillkor är oskäligt bedömas med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och med hänsyn tagen, vid tiden för avtalets ingående, till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks samt till alla övriga villkor i avtalet eller något annat avtal som det är beroende av.

2. Bedömningen av avtalsvilkors oskälighet skall inte avse vare sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor; detta gäller i den mån dessa villkor är klart och begripligt formulerade.”

6 I artikel 6.1 i direktiv 93/13 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall föreskriva att oskäliga villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet skall förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäliga villkoren.”

7 Artikel 7.1 i samma direktiv har följande lydelse:

”Medlemsstaterna skall se till att det i konsumenternas och konkurrenternas intresse finns lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäliga villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenter.”

Polsk rätt

8 I artikel 56 i Kodeks cywilny (civillagen) föreskrivs följande:

”En rättshandling har inte enbart de där angivna verkningarna, utan även de verkningar som följer av lag, grundläggande samhällsnormer och sedvanor.”

9 I artikel 65 i civillagen föreskrivs följande:

”1. Viljeyttringen ska tolkas i enlighet med principerna om grundläggande samhällsnormer och sedvanor med beaktande av det sammanhang som viljeyttringen kommit till uttryck i.

2. Parternas gemensamma vilja och det eftersträvade syftet ska sökas i avtalen snarare än i avtalsklausulernas bokstavliga lydelse.”

10 Artikel 353¹ i civillagen har följande lydelse:

”Avtalsparterna bestämmer fritt avtalets innehåll, så länge dess innehåll och syfte inte är oförenligt med rättsförhållandets egenskaper (art), lag eller grundläggande samhällsnormer.”

11 I artikel 354 i civillagen anges följande:

”1. Gälldenären ska fullgöra sin skyldighet i enlighet med dess innehåll och de sociala och ekonomiska mål som eftersträvas med avtalet och grundläggande samhällsnormer. Om det föreligger sedvanor på detta område ska även dessa beaktas.

2. Borgenären ska medverka på samma sätt vid fullgörandet av sina skyldigheter.”

12 I artikel 385¹ i civillagen stadgas följande:

”1. Villkor i ett konsumentavtal som inte har varit föremål för individuell förhandling är inte bindande för konsumenten om dennes rättigheter och skyldigheter enligt nämnda avtalsvillkor är utformade på ett sätt som strider mot god sed och allvarligt åsidosätter konsumentens intressen (oskäliga avtalsvillkor). Detta gäller inte för avtalsvillkor som avser parternas huvudsakliga prestationer, särskilt med avseende på pris eller vederlag, om de är tydligt formulerade.

2. Om ett avtalsvillkor inte är bindande för konsumenten enligt 1 § ska avtalet förbli bindande i övrigt för parterna.

3. Ett villkor i ett avtal som inte varit föremål för individuell förhandling anses vara ett avtalsvillkor vars innehåll konsumenten inte haft något verkligt inflytande över. Detta gäller i synnerhet för avtalsvillkor som har hämtats från en avtalsmall som den andra avtalsparten har föreslagit för konsumenten.

...”

13 Artikel 385² i civillagen har följande lydelse:

”Bedömningen av om ett avtalsvillkor är förenligt med god sed ska ske vid tidpunkten för ingåendet av avtalet med beaktande av dess innehåll, omständigheterna vid avtalets ingående och med hänsyn tagen till avtal som har samband med det avtal som innehåller det villkor som är föremål för bedömning.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

14 Låntagarna ingick den 14 november 2008, i egenskap av konsumenter, ett avtal om hypotekslån med Raiffeisen. Avtalet var uttryckt i polska zlotys (PLN) men indexerat mot en utländsk valuta, nämligen schweiziska francs (CHF). Löptiden uppgick till 480 månader (40 år).

15 Reglerna för indexering av lånet mot en utländsk valuta fanns fastställda i bankens föreskrifter om hypotekslån, vilka bifogades avtalet.

16 Enligt 7 § 4 i föreskrifterna om hypotekslån skulle lånet utbetalas i PLN enligt en växelkurs som inte understeg köpkursen PLN-CHF enligt den tabell som gällde vid tidpunkten för utbetalningen av lånet. Det utestående lånet skulle anges i CHF på grundval av denna växelkurs. Enligt 9 § 2 i föreskrifterna om hypotekslån anges de månatliga avbetalningarna på lånet i CHF och dras på förfalldagen från ett bankkonto som förs i PLN. Beloppet beräknas denna gång enligt den säljkurs för PLN-CHF som framgår av växlingstabellen.

17 Utlåningsräntan för lånet i det nationella målet fastställdes med stöd av en rörlig räntesats som definierades som summan av referensräntan LIBOR CHF 3M och Raiffeisens sedvanliga bankmarginal.

18 Låntagarna väckte talan vid den hänskjutande domstolen och yrkade i första hand att den skulle slå fast att låneavtalet var ogiltigt, med motiveringen att avtalsvillkoren angående indexeringsmekanismen i punkt 16 ovan var oskäligen. De har bland annat gjort gällande att villkoren är rättsstridiga, eftersom de gör det möjligt för Raiffeisen att fritt och ensidigt fastställa växelkurserna. På så sätt kan banken ensidigt fastställa det utestående lånebeloppet som anges i CHF och avbetalningsbeloppet som uttrycks i PLN. Om nämnda villkor undanröjs, kommer det att bli omöjligt att fastställa en korrekt växelkurs, vilket får till följd att avtalet inte kan bestå.

19 I andra hand har låntagarna gjort gällande att det låneavtal som är aktuellt i det nationella målet skulle kunna fullgöras utan de oskäligen villkoren på grundval av lånebeloppet uttryckt i PLN och den räntesats som framgår av avtalet som grundas på referensräntan LIBOR och bankens fasta marginal.

20 Raiffeisen har bestritt att villkoren är oskäligen och gjort gällande att även om dessa villkor stryks ur avtalet, förblir parterna bundna av övriga villkor i låneavtalet i det nationella målet. Eftersom det inte finns någon utfyllnadsregel som anger hur växelkurser ska fastställas är banken av den uppfattningen att man i stället för de oskäligen villkoren ska tillämpa de allmänna principer som följer av artiklarna 56, 65 och 354 i civillagen.

- 21 Banken har dessutom bestritt att undanröjande av nämnda avtalsvillkor skulle kunna få till följd att det aktuella avtalet fullgörs såsom ett avtal uttryckt i PLN samtidigt som en räntesats fastställd på grundval av LIBOR tillämpas. Tillämpningen av LIBOR CHF, i enlighet med vad parterna överenskommit, i stället för den högre räntesats som föreskrivs för PLN, det vill säga WIBOR, berodde enligt banken endast på att den indexeringsmekanism som föreskrivs i de aktuella avtalsvillkoren hade inkluderats.
- 22 Den hänskjutande domstolen anser att låneavtal som är indexerade mot en utländsk valuta, såsom det aktuella avtalet, har blivit allt vanligare i praktiken. Det var dock först under år 2011 som denna typ av låneavtal infördes i polsk lagstiftning. I nämnda lagstiftning föreskrivs dock endast en skyldighet att i avtalet definiera de särskilda regler som fastställer bland annat omräkningsmekanismen.
- 23 Den hänskjutande domstolen har preciserat att den anser att villkoren i det aktuella avtalet är oskäligen och därmed inte bindande för låntagarna.
- 24 Samma domstol har vidare påpekat att det inte är möjligt att fastställa växelkursen, och därmed fullgöra avtalet, om nämnda villkor stryks. Med hänvisning till dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) undrar den hänskjutande domstolen om det – för det fall en ogiltigförklaring av avtalet är till nackdel för konsumenten – är tillåtet att avhjälpa luckan i avtalet med hjälp av nationella bestämmelser, inte i dispositiv rätt utan av mera generell karaktär, som hänvisar till grundläggande samhällsnormer och sedvanor, såsom dem som föreskrivs i artiklarna 56 och 354 i civillagen. Om det är möjligt att med hjälp av dessa normer och sedvanor anse att den tillämpliga växelkursen är den som tillämpas av Raiffeisen – såsom framgår av de omtvistade avtalsvillkoren – kan det enligt den hänskjutande domstolen även godtas att det rör sig om den växlingskurs som tillämpas på marknaden eller den växlingskurs som centralbanken fastställer.
- 25 Om frågan besvaras nekande undrar den hänskjutande domstolen vidare om en domstol – för det fall den anser att ogiltigförklaring av ett avtal medför negativa konsekvenser för konsumenten – har möjlighet att låta det oskäligen villkoret i avtalet bestå även om konsumenten inte gett uttryck för en önskan att vara bunden av detta.
- 26 Den hänskjutande domstolen noterar därefter att för att fastställa om ogiltigförklaring av ett avtal har negativa konsekvenser för konsumenten är det nödvändigt att fastställa kriterier för bedömning av dessa konsekvenser och bland annat vilken tidpunkt som ska utgöra utgångspunkt för bedömningen. Nämnda domstol undrar också om den kan göra bedömningen av vilka konsekvenser ogiltigförklaringen av det aktuella avtalet har mot konsumentens vilja, det vill säga om konsumenten kan motsätta sig att avtalets innehåll kompletteras eller att sättet för hur det ska fullgöras fastställs med stöd av regler som innehåller allmänna avtalsvillkor när den aktuella domstolen, i motsats till konsumenten, anser att det vore mer fördelaktigt för konsumenten att det aktuella avtalet kompletteras än att ogiltigförklara det.
- 27 Slutligen undrar den hänskjutande domstolen över tolkningen av uttrycket ”om det kan bestå utan de oskäligen villkoren” i artikel 6.1 i direktiv 93/13. Att låta det aktuella låneavtalet bestå i en annan form såsom beskrivits i punkt 19 ovan – även om detta inte är objektivt omöjligt – skulle enligt nämnda domstol kunna strida mot allmänna principer som begränsar avtalsfriheten och som föreskrivs i polsk rätt, i synnerhet i artikel 353¹ i civillagen. Det råder nämligen inga tvivel om att indexeringen av avtalet utgör den enda grunden för den räntesats som baseras på räntesatsen LIBOR CHF som parterna kom överens om då de slöt avtalet.
- 28 Mot denna bakgrund beslutade Sąd Okręgowy w Warszawie (Regiondomstolen i Warszawa, Polen) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:
- ”1. Ska artiklarna 1.2 och 6.1 i [direktiv 93/13] tolkas så, att om det förhållandet att vissa avtalsvillkor, i vilka det anges hur parterna ska tillhandahålla prestationen (dess belopp), anses vara oskäligen skulle få den för konsumenten negativa konsekvensen att avtalet upphör att gälla i dess helhet, är det då

möjligt att fylla luckorna i avtalet, inte med stöd av en utfyllnadsregel, enligt vilken det otvetydigt följer att det oskäligen villkoret ska ersättas, utan med stöd av nationella bestämmelser enligt vilka verkningarna av en rättshandling som anges i dessa även ska utfyllas med de verkningar som följer av principen om billighet (grundläggande samhällsnormer) eller sedvana?

2. Ska en eventuell bedömning av verkningarna av att avtalet upphör att gälla i dess helhet för konsumenten ske med beaktande av omständigheterna vid tidpunkten för avtalets ingående, eller vid den tidpunkten då tvisten uppkom mellan parterna avseende verkan av en viss klausul (med avseende på vilken konsumenten har åberopat att den är oskäligen) och vilken betydelse har den ståndpunkt som konsumenten har intagit i en sådan tvist?
3. Kan sådana villkor som enligt bestämmelserna i [direktiv 93/13] utgör oskäligen avtalsvillkor bibehållas om detta objektivt sett skulle vara fördelaktigt för konsumenten vid den tidpunkt då tvisten avgörs?
4. Kan det förhållandet att avtalsvillkor i vilka beloppet för prestationen och det sätt på vilket prestationen ska tillhandahållas av parterna fastställs anses som oskäligen, mot bakgrund av artikel 6.1 i direktiv 93/13, medföra en situation där rättsförhållandet som fastställs på grundval av avtalet, utan de oskäligen villkoren, kommer att avvika från parternas avsikt i den del som avser parternas väsentliga prestationer, och är det i synnerhet möjligt – om ett avtalsvillkor betraktas som oskäligen – att fortsätta att tillämpa andra avtalsvillkor som inte omfattas av invändningen om oskäligheten i vilka konsumentens huvudsakliga skyldigheter anges, vars utformning som överenskommit mellan parterna (som införts i avtalet) var ouppslösligen förbunden med det villkor som ifrågasatts av konsumenten?”

Förfarandet vid domstolen

- 29 Raiffeisen har genom handling som inkom till domstolens kansli den 24 juni 2019 begärt att det, genom särskilt uppsatt beslut, ska beslutas att den muntliga delen av förfarandet ska återupptas. Genom enskild handling som inkom till domstolen den 4 september 2019 vidareutvecklade denna part skälen till begäran om att den muntliga delen av förfarandet ska återupptas.
- 30 Till stöd för sin begäran har Raiffeisen i huvudsak gjort gällande att generaladvokaten för det första felaktigt har antagit i sitt förslag till avgörande att polsk rätt inte innehåller någon lagstadgad dispositiv bestämmelse som direkt fastställer regler för penningomräkning, trots att en sådan bestämmelse har införts i artikel 358.2 i civillagen. Vidare har sökanden anfört att den nationella domstolen ska ”utforma” avtalet och visa prov på ”tolkningsförmåga eller kreativitet” då den fastställer innehållet i avtalet, trots att gällande praxis i Polen består i att tillämpa centralbankens genomsnittskurs. Slutligen har sökanden påpekat att en ogiltigförklaring av ett låneavtal i princip får till följd att det utestående beloppet omedelbart blir utkrävbart, medan det i polsk rätt föreskrivs andra typer av konsekvenser av att ett sådant avtal ogiltigförklaras, som är mycket mer långtgående för konsumenten. Raiffeisen har även gjort gällande att om det, såsom generaladvokaten föreslår i punkt 41 i sitt förslag till avgörande, godtogs att ett låneavtal som är indexerat mot CHF, såsom det avtal som är aktuellt i det nationella målet, omvandlas till ett avtal som inte längre är indexerat mot denna valuta samtidigt som det fortsätter att vara föremål för den räntesats som gäller för nämnda valuta, skulle detta få helt orimligen negativa konsekvenser för den polska banksektorn.
- 31 Det framgår av artikel 83 i domstolens rättegångsregler att domstolen efter att ha hört generaladvokaten, genom särskilt uppsatt beslut, får besluta att den muntliga delen av förfarandet ska återupptas, bland annat om domstolen anser att den inte har tillräckligen kännedom om omständigheterna i målet, eller om en part, efter det att den muntliga delen har förklarats avslutad,

har lagt fram en ny omständighet som kan ha ett avgörande inflytande på målets utgång, eller om målet ska avgöras på grundval av ett argument som inte har avhandlats mellan parterna eller de berörda som avses i artikel 23 i stadgan för Europeiska unionens domstol.

- 32 I förevarande mål anser domstolen, efter att ha hört generaladvokaten, att den har kännedom om samtliga omständigheter som krävs för att döma i saken. Domstolen påpekar i detta avseende att de omständigheter som Raiffeisen anfört inte utgör några nya omständigheter som kan ha ett avgörande inflytande på målets utgång i den mening som avses i artikel 83 i rättegångsreglerna. Dessa omständigheter skulle, i den mån de har koppling till tolkningen av polsk rätt, på sin höjd vara relevanta för den hänskjutande domstolens kommande avgörande. De är däremot inte relevanta för att besvara de frågor som nämnda domstol har ställt. Omständigheterna som rör att det skulle få orimliga följder att omvandla avtalet, såsom beskrivits av Raiffeisen, utgör dessutom endast en vidareutveckling av det skriftliga yttrande som nämnda part inkommit med.
- 33 Mot denna bakgrund saknas det anledning att besluta att den muntliga delen av förfarandet ska återupptas.

Prövning av tolkningsfrågorna

Den fjärde frågan

- 34 Den fjärde frågan ska besvaras först. Den hänskjutande domstolen har ställt denna fråga för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att en nationell domstol – efter att ha slagit fast att vissa villkor är oskäligen i ett låneavtal som är indexerat mot en utländsk valuta och som stadgar en räntesats som är direkt kopplad till den räntesats som gäller mellan banker för den aktuella valutan – i enlighet med nationell rätt finner att avtalet inte kan bestå utan de aktuella avtalsvillkoren med motiveringen att avtalets huvudföremål skulle ändras till sin natur om de nämnda avtalsvillkoren undanröjdes.
- 35 Det framgår härvidlag av begäran om förhandsavgörande att de avtalsvillkor som låntagarna angripit gäller indexeringsmekanismen för det i det nationella målet aktuella lånet gentemot den berörda valutan. Indexeringen görs på ett sätt som innebär att låntagarna ska stå för den kostnad som uppstår med anledning av skillnaden i växlingskurs mellan köpkursen för denna valuta vid utbetalningstillfället och säljkursen för samma valuta vid de månatliga avbetalningstillfällena. Efter att ha konstaterat att avtalsvillkoren är oskäligen undrar den hänskjutande domstolen nu om det är möjligt att låta det aktuella låneavtalet bestå utan dessa avtalsvillkor, eftersom fullgörelsen av avtalet – sedan den valda indexeringsmekanismen väl tagits bort – skulle innebära fullgörelse av ett annat avtal än det som parterna ingått.
- 36 Enligt den hänskjutande domstolen skulle det avtal som är aktuellt i det nationella målet då inte längre vara indexerat mot den nämnda valutan, medan räntesatsen skulle fortsätta att grundas på den lägre räntesats som gäller för den valutan. En dylik förändring påverkar avtalets huvudföremål och skulle kunna strida mot allmänna principer som begränsar avtalsfriheten som föreskrivs i polsk rätt, i synnerhet i artikel 353¹ i civillagen.
- 37 Domstolen erinrar härvidlag om att det skyddssystem som införts genom direktiv 93/13 grundar sig på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkaren, såväl i fråga om förhandlingsposition som om informationsnivå, vilket medför att konsumenten godkänner villkor som näringsidkaren har utformat i förväg, utan att kunna påverka innehållet i dessa villkor. Mot bakgrund av det underläge som konsumenten befinner sig i kräver direktivet att medlemsstaterna ser till att det finns en mekanism som säkerställer att alla avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell

förhandling kan prövas så att det kan bedömas huruvida de eventuellt är oskäligen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkterna 49 och 50).

- 38 Det föreskrivs i detta sammanhang i artikel 6.1 i direktiv 93/13 att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet ska förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäligen villkoren.
- 39 Syftet med nämnda bestämmelse, och i synnerhet den andra delen av meningen, är inte att alla avtal som innehåller oskäligen villkor ska ogiltigförklaras, utan att ersätta den formella jämvikt mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter som följer av avtalet med en verklig jämvikt så att parterna blir jämbördiga. Vidare ska avtalet i princip bestå, utan att det görs andra ändringar än vad som följer av att de oskäligen villkoren upphävs. Under förutsättning att detta sistnämnda villkor är uppfyllt kan det aktuella avtalet, enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13, bestå i den mån det är juridiskt möjligt att avtalet består utan de oskäligen avtalsvillkoren på detta sätt enligt reglerna i nationell rätt vilket ska fastställas genom en objektiv bedömning (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 mars 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, punkterna 40 och 51, och dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 57).
- 40 Härav följer att artikel 6.1 andra delen av meningen i direktiv 93/13 inte i sig föreskriver några kriterier som reglerar möjligheten för ett avtal att bestå utan de oskäligen avtalsvillkoren, utan överlåter till den nationella rättsordningen att fastställa dessa med iakttagande av unionsrätten, såsom generaladvokaten påpekade i punkt 54 i sitt förslag till avgörande. Det är således i princip mot bakgrund av de kriterier som fastställs i nationell rätt som det ska prövas om det är möjligt, i en konkret situation, att låta ett avtal i vilket vissa villkor ogiltigförklarats bestå.
- 41 Vad gäller de gränser som uppställs i unionsrätten och som nationell rätt i detta sammanhang ska iaktta erinrar domstolen om följande. Enligt den objektiva bedömning som avses i punkt 39 ovan är det inte tillåtet att en av parternas subjektiva situation enligt nationell rätt anses avgörande för avtalets framtida öde (se, för ett liknande resonemang, dom av den 15 mars 2012, Pereničová och Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, punkt 32).
- 42 I målet vid den nationella domstolen synes den hänskjutande domstolen inte utesluta att det aktuella låneavtalet i princip kan bestå i en ändrad form på så sätt som beskrivs i punkt 36 ovan sedan avtalsvillkoren angående skillnader i växelkurs undanröjts. Däremot är samma domstol tveksam till om det enligt nationell rätt är tillåtet att göra en sådan ändring av avtalet.
- 43 Det följer dock av vad som anförts i punkterna 40 och 41 ovan att om en nationell domstol, med tillämpning av relevanta bestämmelser i nationell rätt, finner att det inte är möjligt att låta ett avtal bestå utan de oskäligen avtalsvillkor som det innehåller utgör artikel 6.1 i direktiv 93/13 i princip inte hinder för att avtalet ogiltigförklaras.
- 44 Detta gör sig ännu mera gällande under de omständigheter som är för handen i det nationella målet där det framgår av de upplysningar som den hänskjutande domstolen lämnat – vilka sammanfattats i punkterna 35 och 36 ovan – att ogiltigförklaring av de avtalsvillkor som låntagarna angripit inte endast skulle leda till att indexeringsmekanismen och skillnaden i växelkurs undanröjdes, utan även indirekt till att valutarisken försvann. Denna är direkt kopplad till att det aktuella lånet är indexerat mot en valuta. Domstolen har emellertid redan slagit fast att avtalsvillkor om valutarisk beskriver huvudföremålet för ett låneavtal likt det som är aktuellt i det nationella målet. Den objektiva möjligheten att det aktuella låneavtalet ska kunna bestå framstår under dessa förhållanden som ovisst (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 mars 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, punkterna 48 och 52 och där angiven rättspraxis).

45 Mot denna bakgrund ska den fjärde frågan besvaras på följande sätt. Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den inte utgör hinder för att en nationell domstol – efter att ha slagit fast att vissa villkor är oskäligen i ett låneavtal som är indexerat mot en utländsk valuta och som stadgar en räntesats som är direkt kopplad till den räntesats som gäller mellan banker för den aktuella valutan – i enlighet med nationell rätt finner att avtalet inte kan bestå utan de aktuella avtalsvillkoren med motiveringen att avtalets huvudföremål skulle ändras till sin natur om de nämnda avtalsvillkoren undanröjdes.

Den andra frågan

46 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klargjort huruvida artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att konsekvenserna för konsumentens situation av att ett avtal ogiltigförklaras i sin helhet – såsom de som avses i domen av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) – ska bedömas med avseende på omständigheterna då avtalet ingicks snarare än de omständigheter som förelåg eller som kunde förutses då tvisten uppstod. Vidare undrar samma domstol om den vilja som konsumenten har gett uttryck för i detta avseende ska vara avgörande vid denna bedömning.

47 Det följer härvidlag av svaret på den fjärde frågan att om den hänskjutande domstolen, i enlighet med sin nationella rätt, finner att avtalet inte kan bestå om de oskäligen avtalsvillkor som det innehåller undanröjs kan avtalet i princip inte bestå enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13 och ska således ogiltigförklaras.

48 Dock har domstolen slagit fast att nämnda artikel 6.1 i direktiv 93/13 inte utgör hinder för att den nationella domstolen ska kunna ersätta ett oskäligt avtalsvillkor med en bestämmelse i nationell rätt av dispositiv karaktär eller som är tillämplig för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta. Möjligheten är emellertid begränsad till fall då domstolen skulle vara tvungen att ogiltigförklara hela avtalet för det fall avtalsvillkoren undanröjdes och konsumenten därmed skulle utsättas för särskilt negativa konsekvenser och således straffas (se, för ett liknande resonemang, dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punkterna 80–84, och dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, C-70/17 et C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 64).

49 Vad för det första gäller tidpunkten då dessa konsekvenser ska bedömas påpekar domstolen att möjligheten att göra ett sådant byte är helt i linje med syftet med artikel 6.1 i direktiv 93/13, som är att skydda konsumenten genom att återupprätta jämvikten mellan denne och näringsidkaren i enlighet med vad som påpekades i punkt 39 ovan (se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria et Bankia, C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 57).

50 Eftersom nämnda möjlighet att göra ett sådant byte syftar till att genomföra konsumentskyddet, genom att tillvarata konsumentens intresse mot eventuellt negativa konsekvenser av att avtalet ogiltigförklaras i sin helhet, konstaterar domstolen att dessa konsekvenser nödvändigtvis måste bedömas i förhållande till de omständigheter som förelåg eller som kunde förutsägas då tvisten uppstod.

51 Skyddet av konsumenten kan nämligen såsom generaladvokaten påpekade i punkterna 62 och 63 i sitt förslag till avgörande endast säkerställas om dennes verkliga och således aktuella intressen beaktas, det vill säga inte vederbörandes intressen under de omständigheter som förelåg då det aktuella avtalet ingicks. På samma sätt är de konsekvenser som nämnda intressen ska skyddas mot de som verkligen uppstår under de omständigheter som föreligger eller som kan förutses vid tidpunkten för tvisten för det fall den nationella domstolen skulle ogiltigförklara avtalet. De konsekvenser som, då avtalet ingicks, skulle bli konsekvensen av att det ogiltigförklarades omfattas således inte av detta skydd.

- 52 Bedömningen ändras inte av att artikel 4.1 i direktiv 93/13, såsom Raiffeisen påpekat, kopplar bedömningen av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt "vid tiden för avtalets ingående" till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks och att syftet med denna bedömning således fundamentalt skiljer sig från bedömningen av konsekvenserna av att avtalet ogiltigförklaras.
- 53 Vad därefter beträffar den vikt som ska tillmätas konsumentens vilja i detta avseende har domstolen, beträffande den nationella domstolens skyldighet att, vid behov ex officio, underlåta att tillämpa oskäliga villkor i enlighet med artikel 6.1 i direktiv 93/13, preciserat att den nämnda domstolen inte är skyldig att underlåta att tillämpa det aktuella villkoret om konsumenten, efter att ha upplysts av nämnda domstol, avser att inte göra gällande att villkoret är oskäligt och icke bindande och därmed ger sitt fria och informerade samtycke till det aktuella villkoret (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 februari 2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, punkterna 23, 27 och 35 och där angiven rättspraxis).
- 54 Direktiv 93/13 går således inte så långt som att göra det system bindande som föreskriver skydd mot näringsidkares användning av oskäliga avtalsvillkor som införs genom direktivet till förmån för konsumenter. När konsumenten föredrar att inte göra detta skyddssystem gällande ska det följaktligen inte tillämpas.
- 55 Eftersom nämnda skyddssystem mot oskäliga avtalsvillkor inte ska tillämpas om konsumenten motsätter sig det måste konsumenten på samma sätt, i ännu högre grad, ha rätt att motsätta sig skydd med tillämpning av samma system mot de negativa konsekvenser som uppstår till följd av att avtalet ogiltigförklaras i sin helhet när vederbörande inte önskar återropa detta skydd.
- 56 Mot denna bakgrund ska den andra frågan besvaras på följande sätt. Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att konsekvenserna för konsumentens situation av att ett avtal ogiltigförklaras i sin helhet – såsom de som avses i domen av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) – ska bedömas med avseende på de omständigheter som förelåg eller kunde förutses då tvisten uppstod. Den vilja som konsumenten har gett uttryck för i detta avseende ska vara avgörande vid denna bedömning.

Den första frågan

- 57 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att luckor i ett avtal avhjälps när dessa uppstår till följd av att oskäliga villkor i avtalet undanröjts, enbart med stöd av allmängiltiga nationella bestämmelser enligt vilka verkningarna som anges i en rättshandling ska utfyllas med de verkningar som följer av principen om billighet eller sedvana.
- 58 Domstolen har såsom erinrats i punkt 48 ovan tolkat artikel 6.1 i direktiv 93/13 så, att den inte utgör hinder för att den nationella domstolen, när ogiltigförklaring av ett avtal i sin helhet skulle utsätta konsumenten för särskilt negativa konsekvenser, avhjälper det förhållandet att avtalsvillkoren i detta avtal är ogiltiga genom att ersätta dem med en bestämmelse i nationell rätt av dispositiv karaktär eller som är tillämplig för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta.
- 59 Domstolen betonar att möjligheten att göra ett sådant byte – som utgör ett undantag från den allmänna regeln att det aktuella avtalet förblir bindande för parterna endast om det kan bestå utan de oskäliga villkor det innehåller – är begränsad till bestämmelser i nationell rätt av dispositiv karaktär eller som är tillämpliga för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta och grundas bland annat på motiveringen att sådana bestämmelser normalt sett inte innehåller några oskäliga avtalsvillkor (se, för ett liknande resonemang, dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 81, och dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria et Bankia, C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 59).

- 60 Dessa bestämmelser ska nämligen återspegla den jämvikt som den nationella lagstiftaren velat inrätta mellan alla parternas rättigheter och skyldigheter i vissa avtal för det fall parterna antingen inte frångått en standardregel som den nationella lagstiftaren föreskrivit för de berörda avtalen, eller uttryckligen har valt att en regel som den nationella lagstiftaren infört i detta avseende ska äga tillämpning.
- 61 Även om bestämmelser såsom dem som den hänskjutande domstolen avser – mot bakgrund av deras allmänna karaktär och nödvändigheten att göra dem tillämpbara – i förevarande fall skulle kunna ersätta de oskäligen avtalsvillkoren på ett ändamålsenligt sätt genom att den nationella domstolen helt enkelt byter ut dem, framstår nämnda bestämmelser emellertid inte under alla omständigheter ha varit föremål för någon specifik utvärdering från lagstiftarens sida i syfte att fastställa denna jämvikt. Bestämmelserna omfattas därför inte av presumptionen att de inte är oskäligen som avses i punkt 59 ovan, vilket generaladvokaten också påpekade i punkt 73 i sitt förslag till avgörande.
- 62 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att luckor i ett avtal avhjälps när dessa uppstått till följd av att oskäligen villkor i avtalet undanröjts, enbart med stöd av allmängiltigen nationellen bestämmelser enligt vilken verkningarna som anges i en rättshandling ska utfyllas med de verkningar som följer av principen om billighet eller sedvana, vilken bestämmelser inte utgör vare sig dispositiven bestämmelser eller bestämmelser som är tillämpligen om avtalsparterna kommit överens om detta.

Den tredje frågan

- 63 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att oskäligen villkor i ett avtal består om det skulle leda till att avtalet ogiltigförklarades om de undanröjdes och den aktuella domstolen anser att en sådan ogiltigförklaring skulle medföra negativa rättsverkningar för konsumenten.
- 64 Domstolen preciserar inledningsvis att frågan gäller det fall då det inte vore tillåtet att ersätta de oskäligen avtalsvillkoren på det sätt som anges i punkt 48 ovan.
- 65 Enligt artikel 6.1 första delen av meningen i direktiv 93/13 ska medlemsstaterna föreskriva att oskäligen villkor ”inte är ... bindande för konsumenten”.
- 66 Domstolen har tolkat denna bestämmelse så, att när den nationella domstolen anser ett avtalsvillkor vara oskäligen är den skyldigen att underlåta att tillämpa detta. Det är endast möjligt att göra undantag från denna skyldigen om konsumenten, efter att ha upplysts av nämnda domstol, avser att inte göra gällande att villkoret är oskäligen och icke bindande och därmed ger sitt fria och informerade samtycke till det aktuella villkoret i enlighet med vad som påpekades i punkt 53 ovan.
- 67 Om konsumenten inte ger sitt samtycke eller till och med uttryckligen motsätter sig att de aktuella oskäligen avtalsvillkoren består – vilket verkar vara fallet i det nationella målet – är undantaget inte tillämpligen.
- 68 Mot denna bakgrund ska den tredje frågan besvaras enligt följande. Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att oskäligen villkor i ett avtal består om det skulle leda till att avtalet ogiltigförklarades om de undanröjdes och den aktuella domstolen anser att en sådan ogiltigförklaring skulle medföra negativa rättsverkningar för konsumenten, om vederböranden inte gett sitt medgivande till att de består.

Rättegångskostnader

⁶⁹ Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

- 1) **Artikel 6.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal ska tolkas så, att den inte utgör hinder för att en nationell domstol – efter att ha slagit fast att vissa villkor är oskäliga i ett låneavtal som är indexerat mot en utländsk valuta och som stadgar en räntesats som är direkt kopplad till den räntesats som gäller mellan banker för den aktuella valutan – i enlighet med nationell rätt finner att avtalet inte kan bestå utan de aktuella avtalsvillkoren med motiveringen att avtalets huvudföremål skulle ändras till sin natur om de nämnda avtalsvillkoren undanröjdes.**
- 2) **Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att konsekvenserna för konsumentens situation av att ett avtal ogiltigförklaras i sin helhet – såsom de som avses i domen av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) – ska bedömas med avseende på de omständigheter som förelåg eller kunde förutses då tvisten uppstod. Den vilja som konsumenten har gett uttryck för i detta avseende ska vara avgörande vid denna bedömning.**
- 3) **Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att luckor i ett avtal avhjälpas när dessa uppstått till följd av att oskäliga villkor i avtalet undanröjts, enbart med stöd av allmängiltiga nationella bestämmelser enligt vilka verkningarna som anges i en rättshandling ska utfyllas med de verkningar som följer av principen om billighet eller sedvana, vilka bestämmelser inte utgör vare sig dispositiva bestämmelser eller bestämmelser som är tillämpliga om avtalsparterna kommit överens om detta.**
- 4) **Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att oskäliga villkor i ett avtal består om det skulle leda till att avtalet ogiltigförklarades om de undanröjdes och den aktuella domstolen anser att en sådan ogiltigförklaring skulle medföra negativa rättsverkningar för konsumenten, om vederbörande inte gett sitt medgivande till att de består.**

Underskrifter